

Kalkmålningar och interiör i Ytterlännäs gamla kyrka

Diana Berntsdotter Vallgren

Volym 1 Nummer 1 2024

Publicerad online: 27 feb 2024.

[Skicka in din artikel till denna tidskrift](#)

Kalkmålningar och interiör i Ytterlännäs gamla kyrka

Diana Berntsdotter Vallgren

Figur 1 Ytterlännäs gamla kyrka från utsidan i vinterskrud

Strax utanför Nyland i Kramfors kommun tronar Ytterlännäs gamla kyrka på en höjd i det böljande landskapet. Helgad åt Sankt Georg uppfördes den redan på 1200-talet, då med ett smalare kor som utvidgades i bredd som det övriga kyrkorummet under 1400-talet.¹

Under denna tid gick vattenlinjen bara en bit nedanför kyrkan och människor färdades dit med båt. Landhöjningarna har gjort att Ångermanälven nu befinner sig ett par kilometer längre österut.² Medeltidskyrkan har under århundraden genomgått en rad förändringar, men väl bevarade är ändå de kalkmålningar som utsmyckades på kyrkorummets valv och väggar.

I vapenhuset ses Jesus nedtagning från korset på den högra väggen, livshjulet på den vänstra väggen, som för att påminna om livets gång - vi föds och vi dör och Jesus dog för människorna. Målningarna som delvis är vaga och blekta går ändå att utläsa i och med de senaste restaureringarna. Träfärgens ockraton i korset och stegen som lutar mot den är starkast, men

¹ Ytterlännäs gamla kyrka, Svenska kyrkan, webbplats: <https://www.svenskakyrkan.se/kramfors/ytterlannas-gamla-kyrka>, (Hämtat 2023-11-21).

² Information om kyrkans historia togs emot muntligt av Sven Palmqvist, assistent i församlingsverksamheten som arbetar med pedagogik i Kramfors pastorat.

även den gröna ton som utgör klädernas former är synbara. Valven är de som starkast gör av sig i färgerna, med olivkvistar som startar vid pelarnas botten sprider sig över valven likt träd – livets träd. Ångermanlands skogsskifte inspirerade till den gröna färgen som ses tillsammans med den röda basen.

För att komma in i kyrkorummet passeras det äldst bevarade objektet i kyrkan. En massiv port, hög och smal. Att gå in i kyrkans rum ska vara som att göra entré i livet, genom en kanal. Porten är klädd med järnbeslag där låset i portens mitt är vänt upp och ner, tillhörande låset finns en enorm nyckel. Det upp-och nedvända låset kan tänkas vara en rest från asaguden Lokes lurendrejeri som fortsatt att vara ett sätt att skydda det dyrbara. I torp och gårdar kan låset till skafferier eller garderober vara felvända för att hålla oknytt borta. Ovanför låset ses en än äldre rest i form av en dörrklapp i brons som daterats till 800-talet och därmed innehar ett bysantiskt uttryck. Dörrklappen föreställer ett lejonhuvud där ringen hänger i dess bett.

Figur 2 Porten mellan vapenhuset som leder in till längdhusets bakre del

När koret vidgades under 1400-talet höjdes även taket och två stora valv täcker koret och salen. Korets valvtak består även den av en grund på livets träd från pelarens start på golvet upp till de fyra valvkappor som i sin tur är indelade i en stjärnform. Målningarna tros vara gjorda av Alfabetmålaren, en anonym kyrkomålare som utförde kalkmåleri i Norrland under 1400-talet. Han härleds till Tierpskolans måleristil med de ornament som rör sig upp längs pelarna och ut över valvens kappor.

Valvkapporna pryds av de fyra evangelisterna Matteus, Markus, Lukas och Johannes. På korets högra vägg finns en antydning till berättelsen om Sebastian med de många pilarna. Som soldat i den romerska armén och hemlig anhängare till den kristna tron blev han till slut

utplacerad på ett fält, spetsad med pilar och lämnad att dö, men överlever mirakulöst. En annan berättelse är starkt framträdande ovanför kyrkbänkarna i långhuset, åtminstone en del av berättelsen. Det är delen som tidigare var täckt av den snidade trätavla som nu hänger under fönstret på korets högra vägg. Berättelsen föreställer Ursula och de elva jungfrur som efter en pilgrimsresa till Rom lade till i Köln där hunnerna dödade dem för sin kristna tro. Ursula står i skeppets mitt, klädd i en röd kappa och med en krona på huvudet. Händerna är sammanförda över en pil, något hon ofta avbildas med. Skeppets akter är blek men anas i den varma ton på kalkstenen som gått utanför trätavlans kant. Berättelsen är placerad på väggen som vetter mot

norr, den sida av långhuset där kvinnorna placerades innan reformationen på 1500-talet.³ På långhusets södra vägg, männens plats, återfinns ytterligare en gestaltning om Jesus nedtagning från korset.

Figur 3 Kalkmålning som avbildar Ursula från Köln

I det bakre valvets tak ses något mer ovanligt för medeltida kyrkor – nämligen avbildade kvinnohelgon. Det tros bero på att kyrkomålaren utgått från en tidig version av bibeln där kvinnor och män sågs jämbördiga, att Gud skapade dem som två likvärdiga enheter och inte en underordnad skapad av den andres kropp. Ovanför de läktare som byggdes under 1600 och 1700-talet, då befolkningen ökade och kyrkan blev för trång för sina besökare, gestaltas Jesus som led för människorna, Barbara med tornet, Margareta som skyddshelgonet för havandeskap, Gertrud av Nivelles, Katarina från Alexandria, Heliga Dorotea och Sankt Botvid (med hemort Botkyrka) avbildade på takvalvet. Ytterligare kvinnliga helgon kan tänkas ha funnits där man under 1700-talet öppnade upp valvkappan för ett fönster på läktarens övre del.

Med blicken mot koret ses Jesus på den vänstra valvkappan och Margareta på den högra. Jesus är avbildad som återuppstånden med kvarvarande sår på händer och fötter, om huvudet en gloria i guld, en dubbelsidig mantel med grön insida. Jesus står lutad mot en romersk pelare,

³ Kyrkan – livets centrum, Historiska museets, webbplats: <https://historiska.se/upptack-historien/artikel/kyrkan-livets-centrum/>, (hämtat 2023-11-21).

hållande tortyrredskapet piskan. Framför honom står en bågare och strålar löper från kroppen ner i bågaren. I den närliggande valvfältet ses Margareta med sin kappa och sin krona. Hennes högra hand är höjd mot Jesus och i den vänstra håller hon en pergamentrulle. Oftast ses hon avbildad med en bok som en symbol för kunskap. I takvalvet till vänster om Jesus ses Barbara, beskyddare av de som plötsligt dör. Hon håller i ett torn som symboliserar det torn hennes far låste in henne i för att hålla trånande män borta. Enligt legenden dömdes hon till döden för sin kristna tro och hennes far var den som halshöggs henne. Han dog senare av ett blixtnedslag, något som sägs hänt som straff för sin onda gärning. Dorotea bär en korg med frukt och blommor. Hon är en av de fyra jungfrumartyrerna, *Virgines Capitales*, tillsammans med Katarina, Barbara och Margareta. Gertrud av Nivelles bär har en kyrka och är de resandes skyddshelgon. Katarina av Alexandria har ett svärd och ett trähjul som attribut samt en kvist från en palm, en segerpalm.

Figur 4 Kalkmålningen av de fåvitska jungfrurna, Jesus och krokodilen

Här finns även en intressant bild av de tio jungfrur varav fem av dem är förståndiga och fem oförståndiga (de fåvitska jungfrurna). En liknelse som Jesus berättar rörande ett samvete rent från synd och betydelsen av att kunna bära ljuset inom dig (Matt 25:1–13.). De fem jungfrur som fyllt på sitt kärl med olja för att deras lampa ska kunna lysa i mörkret är de förståndiga. De oförståndiga har ytterst lite olja i sina kärl och lampan lyser bara en kort stund. Lamporna liknas

vid en bekännelse av tron.⁴ På väggen ses Jesus med fem förståndiga jungfrur på sin hägra sida och fem oförståndiga på sin vänstra. De oförståndiga blir förvisade till krokodilens gap, en best som tittar fram i bildens högra hörn.

1854 avkristnades kyrkan som istället agerade som stall och lagringsplats för hö. Istället blev Torsås kyrka. På 1930-talet togs kyrkan i aktning igen och interiören tvättades skonsamt ren med nybakat bröd, som ett av de skonsammaste sätten att inte slita på de gamla kalkstensmålningarna. Kyrkan återinvigdes 1939 och det var också då de senaste restaureringarna av kalkstensmålningarna genomfördes. Den har ett högt kulturhistoriskt värde som en av Norrlands mest uppmärksammade medeltidskyrkor. Ytterlännäs gamla kyrka är skyddad av kulturmiljölagen och ska skyddas samt bevaras för att bibehålla sitt värde.⁵ I maj 2024 påbörjas nästa fas av konservering och restaurering av väggarnas utsmyckningar. Kyrkan är med sina år komna oerhört välbevarad och vacker, ett kulturminne värt att vårda ömt.

⁴ Liknelsen om de förståndiga och de oförståndiga jungfrurna, Aktiv kristendom, webbplats: <https://aktivkristendom.se/liknelsen-om-de-forstandiga-och-de-oforstandiga-jungfrurna> (Hämtat 2023-11-21).

⁵ Ytterlännäs gamla kyrka, Länsstyrelsen, webbplats: <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.2e0f9f621636c84402722d46/1528100592436/Ytterl%C3%A4nn%C3%A4s%20gamla%20kyrka%20v%C3%A4rdebeskrivning%20%5BY31%5D.pdf> (Hämtat 2023-11-21).